

بررسی تأثیر آموزش بر نحوه عملکرد مراقبت از خود، بیماران دارای ایلئوستومی و کلهستومی مراجعه کننده به انجمن استومی ایران در تابستان ۱۳۸۲

امیر صادقی سنابادی^۱، سیدعبدالرضا کوچکی^۲، سحر سلیمان بروجردی^۲، ژاله محمد علیها^۳، آلیس خاچیان^۳
فاطمه حسینی^۴

چکیده

آموزش به بیماران به عنوان یک وظیفه مهم و یکی از استانداردهای کیفیت مراقبت پرستاری به شمار می رود. براساس آن تمام بیماران حق دریافت آموزش در جهت حفظ سلامت خود را دارند. بیماران دارای استومی به دلیل ماهیت مزمن و طولانی بودن دوره بیماری نیازمند دریافت آموزش به منظور مراقبت از خود می باشند. لذا پژوهشی با هدف تعیین تأثیر آموزش بر نحوه عملکرد مراقبت از خود بیماران دارای ایلئوستومی و کلهستومی مراجعه کننده به انجمن استومی ایران در تابستان ۱۳۸۲، صورت گرفته است. این پژوهش یک مطالعه کارآزمایی بالینی است که در آن ابتدا نحوه عملکرد بیماران در مراقبت از خود، و همچنین مشکلات مربوط به آن مورد بررسی قرار گرفته است سپس با دادن کتابچه آموزشی و بررسی مجدد نحوه عملکرد مراقبت از خود بیماران به بررسی تأثیر آموزش پرداخته شده است. نمونه های پژوهش شامل ۳۲ نفر افراد مراجعه کننده به انجمن استومی بودند که هیچ گونه آموزشی تا کنون ندیده بودند، آنها به روش مستمر انتخاب شده اند. ۶۷/۷٪ نمونه ها بالای ۴۰ سال سن داشتند و ۶۲/۵٪ آنها زن و ۳۴/۴٪ دارای مدرک تحصیلی دیپلم بودند. همچنین ۹۶/۸٪ آنها متأهل و ۹۱/۷٪ آنها دارای استومی دائم بودند.

علائم یافته های حاصل از پژوهش نشان داد که بعد از آموزش تفاوت معنی داری در مورد مراجعه بیماران به پزشک در صورت بروز هر گونه علائم ناخواسته و رعایت رژیم غذایی در پیشگیری از بروز یبوست وجود نداشت، ولی در مورد نحوه پیشگیری از بروز بوی بد مدفوع، اسهال، تنگی استومی، نحوه تعویض و شستشوی صحیح استومی و مراقبت از آن تفاوت معنی داری در عملکرد افراد مورد پژوهش در مرحله بعد از آموزش مشاهده شد ($P < 0.05$).

یافته های جانبی این پژوهش نشان داد که ۶۷/۷٪ از بیماران از بوی بد ناشی از استومی شکایت داشتند و ۴۱/۹٪ آنها اعتقاد داشتند که با وجود استومی نمی توانند ورزش کنند همچنین ۵۴/۸٪ عنوان کردند که استومی باعث اشکال در ارتباط با دیگران شده است. ۵۳/۱٪ از وجود انجمن اطلاعی نداشتند و ۵۶/۳٪ آنها تا به حال اطلاعاتی راجع به استومی و مراقبت های آن کسب نکرده بودند. براساس یافته های پژوهش، آموزش در جهت کسب توانائی مراقبت از خود بیماران دارای ایلئوستومی و کلهستومی موثر بوده است، لذا پیشنهاد می شود آموزش به این بیماران به صورت یک برنامه جدی پیگیری شود و پرستاران مسئولیت اجرای آن را عهده دار شوند.

واژه کلیدی: استومی، کلهستومی، ایلئوستومی، مراقبت از خود

^۱ دانشجوی کارشناسی پرستاری (* مولف مسئول)

^۲ دانشجوی کارشناسی پرستاری

^۳ عضو هیئت علمی دانشکده پرستاری و مامائی، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران

^۴ عضو هیئت علمی دانشکده مدیریت و اطلاع رسانی، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران

مقدمه

آموزش به بیمار به عنوان وظیفه ای مهم و یکی از استانداردهای کیفیت مراقبت پرستاری به شمار می آید. و تمام بیماران از حق دریافت آموزش در جهت حفظ سلامت، پیشگیری از بیماری ها و ارتقاء سطح سلامت خود برخوردارند. (برهانی، ۱۳۷۸). به اعتقاد اورم (۱۹۸۵) مراقبت از خود شامل فعالیت هایی است که انسان ها به طور فردی انجام می دهند تا بدین وسیله حیات و تندرستی خود را حفظ کنند. هدف از برطرف کردن نیازهای بیمار در زمینه خود مراقبتی، افزایش استقلال بیمار در امر مراقبت از خود و سازگاری وی با تغییرات ایجاد شده است (معماریان، ۱۳۷۸).

بیماران دارای ایلئوستومی و کلهستومی از جمله بیمارانی هستند که به دلیل ماهیت مزمن بیماری خود نیازمند دریافت آموزش در جهت ارتقاء سطح مراقبت از خود می باشند. استرس های دائمی و طولانی مدت ناشی از وجود استومی منجر به ایجاد مشکلات متعددی برای بیماران و خانواده آنها می گردد که به ناچار آنها می بایستی با آنها مقابله نمایند. این مشکلات شامل تحریکات پوستی ناشی از دفع مدفوع آبکی، اختلالات تغذیه ای، اختلال در حجم مایعات بدن، لزوم تعویض کیسه استوما، افزایش گازهای شکمی و بهداشت نامناسب می باشند (برونر و سودارث، ۲۰۰۰).

بسیاری از مشکلات مذکور به علت عدم برخورداری از آگاهی و مهارت لازم در رابطه با مراقبت از خود در حیطه های بهداشت، تغذیه نامناسب و سبک زندگی پدید می آیند، که عدم ارائه آموزش و مشاوره به بیماران و نداشتن دسترسی به مرکزی جهت کسب راهنمایی و پاسخگویی به سؤالات، این مشکلات را تشدید می کند. وجود این مشکلات مانع از حضور فعال بیماران در اجتماع می شود که مسائل و عواقب اقتصادی و تنش های عاطفی را به همراه خواهد داشت. علیرغم آگاهی از مشکلاتی که ممکن است رویاروی این بیماران قرار داشته باشد، تاکنون در ایران قدم های موثری برای شناخت دقیق این مشکلات و در نتیجه ارائه راه حل های مفید برداشته نشده است. زیرا براساس بررسی های انجام شده توسط پژوهشگران، آنها به پژوهش های قابل توجهی در این زمینه دست نیافته اند. از این رو پژوهشگران بر آن شدند که با تکیه بر نتایج مثبت آموزش بر توان مراقبت از خود بیماران، تاثیر آموزش را بر نحوه عملکرد

مراقبت از خود بیماران ایلئوستومی و کلهستومی مورد بررسی قرار دهند. با این امید که به یاری خداوند متعال بتوانند گامی در جهت ارتقاء و بهبود کیفیت مراقبت از خود این بیماران بردارند.

روش کار

این پژوهش یک مطالعه کارآزمایی بالینی است که در آن تاثیر آموزش با مقایسه عملکرد بیماران دارای استومی در مراحل قبل و بعد از آموزش مورد بررسی قرار گرفته است.

طبق آماري که در سال ۱۳۸۲ از طریق سازمان هلال احمر مبنی بر تعداد افراد دارای استومی کسب شده است، حدود ۱۸۰۰ نفر بیمار دارای استومی وجود دارد که به عنوان افراد دریافت کننده کیسه استومی در هلال احمر دارای پرونده می باشند. از این تعداد ۱۱۰۰ نفر در استان تهران ساکن هستند، تعدادی از آنها به دلایلی مثل تغییر آدرس یا احتمال فوت شدن قابل دسترسی نبوده اند. با تلاش و تماس های مکرر، تنها افرادی که در زمان انجام پژوهش طی ماه های تیر، مرداد و شهریور به انجمن استومی مراجعه کرده بودند، و تاکنون آموزشی نیز دریافت نکرده بودند، در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفتند. بدین ترتیب این پژوهش بر روی ۳۲ نفر از افراد مراجعه کننده به انجمن استومی، انجام گرفت. جمع آوری اطلاعات ۲/۵ ماه به طول انجامید. در این پژوهش ۳۷/۵ درصد بیماران مورد مطالعه را مردان و ۶۲/۵ درصد را زنان تشکیل داده بودند. ۶۷/۷ درصد در گروه سنی بالای ۴۰ سال قرار داشتند، ۹۶/۸ درصد آنها متاهل بودند. سطح تحصیلات ۳۴/۴ درصد افراد مراجعه کننده دیپلم و ۲۸/۱ درصد آنها بی سواد بودند. ابزار گردآوری داده ها شامل دو پرسشنامه بود. پرسشنامه شماره ۱، شامل ۱۲ سؤال در مورد نحوه عملکرد مراقبت از خود بود که قبل و بعد از آموزش مورد استفاده قرار گرفته است. در پرسشنامه شماره ۲، ۸ سؤال در زمینه مسائل و مشکلات مربوط به استومی مطرح شده بود. به علاوه مشخصات فردی بیماران مورد بررسی نیز در ابزار گردآوری داده ها ثبت گردید. روش گردآوری اطلاعات خود گزارش دهی بود. روش کار بدین صورت بود که با مراجعه به انجمن استومی به افراد مراجعه کننده که تاکنون آموزش ندیده بودند و جهت شرکت در پژوهش موافقت خود را اعلام

کرده بودند، پرسشنامه شماره ۱ داده شد، سپس کتابچه ای تحت عنوان «چگونه از استومی خود مراقبت کنیم» که از قبل توسط پژوهشگران با توجه به جدیدترین منابع فارسی و خارجی تهیه شده بود، داده شد. مباحث این کتابچه عبارت بودند از: آشنایی با انجمن استومی، اطلاعاتی در مورد استومی، نحوه مراقبت از خود شامل علایم و عوارض بیماری، رژیم غذایی صحیح، نحوه تعویض کیسه استومی، شستشوی استوما «همراه با تصاویر رنگی»، استومی و مسائل شرعی، معرفی داروخانه های توزیع کننده کیسه استومی مورد تایید اعضای اصلی انجمن استومی. قبل از تکمیل پرسشنامه شماره ۱، به منظور جلب اعتماد بیماران، گفتگوهایی در زمینه هدف از انجام این مطالعه و اهمیت پژوهش مطرح شد و همچنین راهنمایی لازم جهت پرکردن پرسشنامه و مطالعه کتابچه در اختیار آنها قرار گرفت. برای تعدادی از بیماران بی سواد، پرسشنامه به صورت حضوری و شفاهی خوانده شد و پاسخ ها توسط پژوهشگر درج گردید. در مورد مطالعه کتابچه، از همراهان باسواد کمک گرفته شد. ارائه کتابچه آموزشی با استقبال زیادی از سوی بیماران مواجه شد. پس از گذشت سه هفته از اولین تاریخ دریافت کتابچه از سوی بیماران، برای تکمیل پرسشنامه شماره ۲ با آنها تماس حاصل شد. در این میان تعدادی از بیماران در زمان تعیین شده مراجعه نکردند که دلایلی چون بیماری و برخی مشکلات دیگر را مطرح کردند که با این دسته از بیماران مجدداً جهت تکمیل پرسشنامه هماهنگی به عمل آمد. به علاوه با مراجعه حضوری به منازل ۴ نفر باقیمانده پرسشنامه شماره ۲ تکمیل شد. در انتها پس از بررسی پرسشنامه های شماره ۱ و ۲، نحوه عملکرد بیماران در امر مراقبت از خود قبل و بعد از آموزش مورد مطالعه قرار گرفت. در این پژوهش از آمار توصیفی و استنباطی جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات استفاده شد. برای بررسی تاثیر آموزش بر نحوه عملکرد آزمون مک نمار به کار رفت. کلیه اطلاعات کسب شده به صورت جداول توزیع فراوانی مطلق و نسبی تنظیم گردید. نرم افزار کامپیوتری مورد استفاده جهت تجزیه و تحلیل داده ها SPSS بود.

نتایج

نتایج تحقیق نشان داد که ۶۵/۶ درصد نمونه ها کلاستومی شده بودند و مابقی دارای ایلئوستومی بودند که ۹۱/۷ درصد

داشته است ($P < 0/0001$). یافته ها نشان داد پس از آموزش نمونه ها از عملکرد صحیح در مورد نحوه تعویض کیسه استومی، مراقبت و شستشوی استوما برخوردار شده بودند ($P < 0/0001$). در این بررسی آموزش بر روی عملکرد کلی بیماران در پیشگیری از بروز تنگی دهانه استوما نیز تاثیر داشته است ($P = 0/039$).

در این پژوهش ضمن تلاش جهت دستیابی به اهداف، به بررسی مسائل و مشکلات حاشیه ای بیماران نیز پرداخته شده است به طوری که ۵۶/۳ درصد نمونه ها قبلاً در مورد استومی و مراقبت های آن آموزش رسمی دریافت نکرده بودند. ۶۷/۷ درصد بیماران بوی بد ناشی از استومی و ۲۲/۶ درصد وجود کیسه استومی را مانع حضور خود در اجتماع می دانستند. ۴۱/۹ درصد نیز اعلام کردند که با وجود استومی نمی توانند به ورزش بپردازند. به علاوه یافته ها گویای آن بودند که در زندگی روزمره ۵۴/۸ درصد از بیماران، وجود استومی باعث اشکال در برقراری ارتباط با دیگران شده است. با توجه به بررسی انجام شده اکثر نمونه ها ۵۳/۱ درصد نمونه ها از وجود انجمن استومی بی اطلاع بودند. اکثر بیماران مهمترین مشکل خود را هزینه زیاد تهیه کیسه استومی مطرح کردند.

بحث و نتیجه گیری

چنانکه ملاحظه شد یافته های پژوهش حاکی از آن بود که آموزش بر نحوه عملکرد مراقبت از خود شامل، رعایت رژیم غذایی مناسب جهت پیشگیری از یبوست، نفخ شکم، اسهال و نحوه تعویض و شستشوی کیسه استومی و مراقبت از آن تاثیر داشته است. این یافته با نتایج تحقیق رسولی (۱۳۶۸) تحت

عنوان بررسی تاثیر آموزش بر میزان آگاهی مجروحین جنگی دارای استومی موقت روده در امر مراقبت از خود مطابقت دارد، زیرا طبق این پژوهش نیز آموزش بر میزان آگاهی مجروحین جنگی در امر مراقبت از خود موثر بوده است.

در این پژوهش اکثر بیماران قبل از آموزش در رابطه با نحوه تعویض کیسه و شستشوی استومی و مراقبت از آن، عملکرد صحیحی نداشتند و به دنبال آن دچار اختلالات پوستی و گاهی گوارشی نظیر نفخ شکم، یبوست و اسهال شده بودند. این یافته ها موید آن است که بیماران مورد مطالعه، بعد از عمل جراحی از آموزش لازم برخوردار نشده بودند. فراهانی (۱۳۷۸) می نویسد: آموزش قبل از عمل یکی از اجزای مهم مراقبت پرستاری جهت کاهش عوارض و افزایش راحتی بیشتر بیماران می باشد. آموزش باعث کاهش اضطراب و تشویق مددجو برای شرکت فعال در امر مراقبت از خود می شود.

یافته های پژوهش نشان داد، ۵۷٪ نمونه های پژوهش در مورد استومی و مراقبت های آن تا به حال اطلاعاتی کسب نکرده و آموزش ندیده بودند. حال آن که نتایج تحقیقات مختلف در مورد آموزش به بیمار نشان دهنده تاثیر غیر قابل انکار آنها در افزایش آگاهی و بهبود عملکرد بیماران می باشد. لذا پیشنهاد می شود آموزش به این دسته از بیماران به عنوان یکی از وظایف پرستاران مطرح شود.

یکی از جنبه های اساسی که بایستی در امر آموزش به بیمار قبل از عمل جراحی مورد توجه قرار گیرد، آشنا سازی بیماران با وسایل ضروری بعد از عمل جراحی است که در بیماران دارای استومی، منظور از وسایل ضروری کیسه استومی است. در این راستا پیشنهاد می شود، برنامه ریزی جهت آموزش به بیماران کلاستومی و ایلئوستومی جهت آشنایی با کیسه استومی و مراقبت از آن انجام شود تا باعث کاهش عوارض بعد از عمل ناشی از عدم مراقبت صحیح شود. فراهانی (۱۳۷۸) اظهار می دارد اکثر بیماران مبتلا به بیماری های مزمن در منزل مراقبت می شوند، بنابر این مراقبت و آموزش در زمان بستری بایستی براساس نیازهای آموزشی بیمار جهت چگونگی مراقبت از خود در منزل باشد.

در این پژوهش با طرح سئوالاتی در زمینه مسائل و مشکلات بیماران استومی، مشخص شد اکثر بیماران بوی بد ناشی از

استومی و تعدادی هم وجود کیسه استومی را مانع حضور خود در اجتماع می دانستند و حدود ۵۵ درصد بیماران در زندگی روزمره دچار اشکال در برقراری ارتباط با دیگران بودند. ارتباط فرآیندی است که توسط آن پیام از فرستنده به دریافت کننده فرستاده می شود، که موانع فیزیکی و عوامل محیطی که از برقراری فرآیند ارتباط جلوگیری کرده یا آن را کاهش می دهد شکر نیا (۱۳۷۵). لذا بر عهده پرستاران است که با آموزش نحوه مراقبت از کیسه استومی، رعایت رژیم غذایی مناسب و استفاده از مواد ضد بود امکان برقراری ارتباط و حضور بیماران در مجامع را فراهم کرده و آنها را از این نعمت برخوردار سازند.

به نوشته فراهانی (۱۳۷۸) بیمار با دانستن نحوه تغذیه صحیح و مراقبت از کیسه کلاستومی می تواند این عامل سد کننده ارتباط را کاهش داده یا از میان بردارد. وجود استومی و بوی بد ناشی از تجمع مواد دفعی در کیسه استومی بر روی تصویر ذهنی فرد اثر گذاشته و باعث انزوا می شود که خود از موانع برقراری ارتباط و حضور در اجتماع است. با آموزش به بیماران در زمینه مراقبت از خود می توان بسیاری از این مشکلات را از میان برداشت، چنان که یافته های این پژوهش نشان داد که بعد از آموزش، بیماران عملکرد صحیحی در مورد نحوه مراقبت از استومی و تغذیه صحیح جهت پیشگیری از عوارض احتمالی داشتند. که گویای تاثیر مثبت آموزش به بیمار می باشد.

به طور کلی نتایج نشان داد که در بیماران مورد مطالعه، آموزش تاثیر به سزایی در بهبود خود مراقبتی داشته است. با توجه به اینکه این پژوهش با نمونه ای محدود انجام شده است و در زمینه استومی و مراقبت های فیزیکی، روانی و اجتماعی بیماران، پژوهش چندانی صورت نگرفته است. لذا پیشنهاد می شود پژوهش دیگری در زمینه بررسی وضعیت روانی و اجتماعی بیماران دارای کلاستومی و ارائه راهکارهایی جهت رفع مشکلات آنان انجام شود.

با توجه به تنوع روش های آموزش به بیمار و اثر مثبت آموزش های کاربردی پیشنهاد می شود پژوهشی مشابه با تعداد نمونه بیشتر انجام شده و تأثیر اجرای کارگاه های آموزشی مراقبت از خود به عملکرد بیماران دارای استومی مورد مطالعه قرار گیرد.

تقدیر و تشکر

پژوهشگران این پژوهش مراتب تشکر خود را خدمت سرکار خانم دکتر اسکویی ریاست محترم دانشکده پرستاری و مامائی و اساتید راهنما و اعضای محترم انجمن استومی که نهایت همکاری را داشتند، ابراز می دارند.

منابع

رسولی، فاطمه. بررسی تاثیر آموزش بر میزان آگاهی مجروحین جنگ دارای استومای موقت روده اعم از کلهستومی و ایلئوستومی در امر مراقبت از خود در بیمارستان های منتخب شهر تهران، تربیت مدرس. ۱۳۶۸.

برهانی، فریبا. بررسی اهمیت موانع آموزش بیمار از دیدگاه پرستاران و مدیران پرستاری، کنگره سراسری مراقبت های پرستاری ۳-۱ تیرماه دانشکده پرستاری بم. ۱۳۷۸.

معماریان، ربابه. کاربرد مفاهیم و نظریه های پرستاران، دانشگاه تربیت مدرس. ۱۳۷۸، صفحه ۸۹.

برونر و سودارث. پرستاری داخلی و جراحی، بیماری های گوارشی، ترجمه پوران سرامی، انتشارات بشری. ۱۳۷۹، صفحه ۹۷.

نیک شکرینیا، فاطمه. داگلاس، لورای، مدیر و رهبر اثر بخش در پرستاری، انتشارات بشری. ۱۳۷۵، صفحه ۱۲۵.

فراهانی، زیبا. مفاهیم پرستاری، موسسه فرهنگی نور دانش، تهران. ۱۳۷۸، صفحه ۶۴.

EFFECT OF TEACHING ON SELF CARE ABILITY OF PATIENTS WITH ILEOSTOMY AND COLOSTOMY

**Sadeghi sanabadi, A., M.S^{*1} Koocheki, SA. B.S² Solieman borogherdi, S. M.S²
Mohammad alyha, J. M.S³ Khachian, A. M.S³ Hoseini, F. M.S³**

ABSTRACT

Teaching the patients is considered to be an important duty of nurses, and is one of the standards of quality nursing supervisions, According to this, all patients have the right to be thought in order to keep their health. Suffering from a chronic illness, Patients with ostomies need to gain the knowledge and skill of being self care.

So, determining the effect of teaching on self care manner of patient with an ostomy, a clinical trial study was conducted. Contributors were 32 patients selected by continuous and random method. All patients were interviewed before teaching and then teaching booklets were distributed.

Findings revealed that There was not a meaningful difference between patient's referral to physician due to any unpredicted signs or compliance of diet regime in prevention of constipation, but comparatively, after teaching a significant relationship was found between prevention of bad odor, diarrhea, stenosis of the ostoma and the correct way of irrigation and changing of the bag ($p < 0.05$).

Moreover, we found that 67.7% of the patients complained about the bad odor of the stoma, 41.9% of them claimed that they could not do exercises, 54.8% said that their ostomies interfere with their social life, 53.1% did not know that there is an institution to help them, and finally 56.3% reckoned that they had not had knowledge about their stoma and the way to take care of it.

Since, the results highlighted the effectiveness of teaching in improving self care ability, serious and organized teaching programs is suggested to be performed by nurses.

Key Words: Ostomy, Colostomy, Ileostomy, Selfcare

¹ BS Nursing student, Iran University of Medical Sciences and Health Services, Tehran, Iran.
(*Corresponding Author).

² BS Nursing student, Iran University of Medical Sciences and Health Services, Tehran, Iran.

³ Senior Lecturer, School of Nursing and Midwifery, Iran University of Medical Sciences and Health Services, Tehran, Iran.